

Глобалният еволюционизъм като философски проблем

Магдалена Желязкова

Global Evolutionism as a Philosophical Problem: *The paper discusses the idea for global evolutionism as a characteristic one for the end of the 20th century with its two options for philosophical analysis: as a gnoseological approach, as a search for a kind of common concept and as an ontological scheme which should reproduce the world structure. Special attention is paid to the criticism of both views.*

Key words: *Global Evolutionism, World Structure, Gnoseological Approach, Ontological Scheme.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Еволюционизмът в естествознанието

Глобалният еволюционизъм е явление на 20 век, но неговите корени са далеч в миналото. Те обхващат формиралата се в течение на вековете система от идеи в биологията за постепенното и постъпателно развитие на един вид от друг на живите организми, което може да бъде вписано в глобалния процес на еволюцията на цялата Вселена.

Една от най-важните идеи на европейската цивилизация е идеята за развитието на света. Еволюционизмът или по-скоро неговите наченки се забелязват още през античността в разсъжденията на първите натурфилософи с техните космогонии. Но фантастичният характер на митологията и на космогоничните идеи в Древна Гърция не позволяват да се разработи по-нататък по същество проблема за последователното развитие на организмите един от друг. През Средновековието едва през 13 век се забелязва раздвижване по проблема. То тръгва от Алберт Велики, който за пръв път отбелязва самопроизволната изменчивост на растенията, водеща до появата на нови видове. Големият средновековен теолог, философ и естественик характеризира примерите, дадени някога от Теофраст като тарнсмутация на един вид в друг. Терминът вероятно е взет от алхимията [1]. Но не се стига до преминаване отвъд идеята за изменчивостта на видовете. И тази тенденция се запазва чак до Новото време.

Като първо произведение, посветено на еволюцията можем да разглеждаме трактата на Матю Хейл «The Primitive Origination of Mankind Considered and Examined According to the Light of Nature». В него той отбелязва, че не трябва да се приема, че всички видове са сътворени в тяхната съвременна форма. Според него сътворени са само архетиповете, които са следвани от цялото разнообразие на живота, развило се под влияние на различни обстоятелства. В този трактат за пръв път се използва термина „еволюция“ в биологически смисъл [2]. Така еволюционното учение (а също еволюционизъм) започва като система от идеи и концепции в биологията, които утвърждават исторически прогресивното развитие на биосферата на Земята. И макар, че до днес няма единна и общоприета теория за биологическата еволюция, самото съществуване на еволюцията не се подлага на съмнение от учените, което се доказва от огромния брой потвърждаващи научни факти [3].

Идеи на ограничения еволюционизъм могат да бъдат открити в трудовете на много учени, но крачката напред е направена от естествоизпитателя и философа Ж.Б.Ламарк. Признавайки Бог като творец, той счита, че Той е създал само материята и природата, а всички останали живи и неживи обекти са възникнали от материята и под въздействието на природата [4].

Краят на живота на Ламарк (началото на 19 век) съвпада с най-силното развитие на теориите за еволюцията. Не случайно този период може да бъде наречен „векът на еволюцията“. Отначало в геологията, после в биологията и накрая

в социологията започват да отделят все по-голямо внимание на теоретическото моделиране на развиващите се обекти. И именно през 19 век трудовете на Ч.Дарвин правят еволюционизма фундаментална концепция в биологията.

Проникването на идеите за развитието в споменатите области на знанието, както и в хуманитарните науки през 19 и първата половина на 20 век се извършва независимо във всеки един отрасъл на познанието. Философският принцип за развитието на света няма общ, ръководен за цялото естествознание израз. И едва в края на 20 век естествознанието намира теоретически и методологически средства за създаване на единен модел на универсална еволюция, откриване на общите закони на природата, свързващи в единно цяло произхода на Вселената (космогонията, космогенезата), възникването на Слънчевата система и нашата планета (геогенезата), възникването на живота (биогенезата) и възникването накрая на човека и обществото (антропосоциогенезата). Такъв модел е концепцията за глобалния еволюционизъм.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Глобалният еволюционизъм като философски проблем

През последните две десетилетия във философията на науката глобалният еволюционизъм е особено модерна тема. Съществуват множество публикации, които обаче съвсем не са еднородни по въпроса същността на самото понятие. Различните автори влагат в него различно съдържание. За да представим същността на глобалния еволюционизъм като философски проблем ще се спрем на две направления от всички, появили се в хода на дискусиата за него. Условно можем да ги определим като гносеологически и онтологически аспекти на еволюционалистката проблематика[5].

В концепцията за глобалния еволюционизъм Вселената се разглежда като единно природно цяло, развиващо се във времето. Цялата нейна история от Големия Взрив до възникването на човека и човечеството се разглежда като единен процес, в който космическата, химическата, биологическата и социалната еволюция са свързани помежду си генетически. Тя е единен процес на материална еволюция, на самоорганизация и саморазвитие на материята [6].

При разглеждане на глобалния еволюционизъм особено се подчертава най-важната му закономерност – прогресивното развитие на световното цяло и неговата насоченост към повишаване на структурната му организация. Процесът на еволюционното развитие възниква като резултат от отбора на най-ефективните нови базувания като неефективните се бракуват от историческия процес.

Такъв възглед за света има най-широко приложение и може да бъде открит във всеки отрасъл на знанието. И понеже историята на Вселената се разглежда като единен процес, последния се характеризира с обединението на всички отрасли на знанието във вид на приемственост на споменатите вече типове еволюции както следва: космическа, химическа, биологическа и социална.

Същността на гносеологическия подход се състои в търсенето на някаква обща и единна концепция, която да се основава на обединяването на онези общи черти, които са свойствени на конкретните концепции за еволюцията – такива, които описват и възпроизвеждат процесите на развитието в различните области на действителността, т.е създаване на някаква единна теория на еволюционизма. Ако този аспект получи теоретическо оформление ще представлява разновидност на така нареченото общонаучно знание подобно на кибернетиката, синергетиката, теорията за системите и други.

Този подход демонстрират към средата на 80-те години на 20 век редица руски

учени, публикували мненията си в станалата класика книга “За съвременния статут на идеята за глобалния еволюционизъм” [7]. Но както отбелязва Р.С.Карпинская, ако проблемите на биосферата, екологията, коеволуцията са ориентирани към практиката и са свързани с прогреса на науката, идеята на глобалния еволюционизъм носи мирогледен характер. И за разлика от първите, една или друга нейна интерпретация не може да бъде проверена по експериментален път за да се докаже нейната истинност или неистинност.

От друга страна, очевидно е, че проблемите на глобалния еволюционизъм, които са обърнати към космическото измерение на земния живот, в това число и съществуването на човека, неизбежно пораждаат философско размишление като активно включват мирогледа на учения, който обсъжда тези проблеми. От тази позиция по естествен път се появява въпроса: А може би ние наистина сме свидетели на възникването на нов тип знания?[8] И тези знания се намират на границата на естествознанието и едновременно са основа за синтеза на естествените и обществените науки. Според Н.Н.Мойсеев главната идея, способна да преодолее традиционния разрыв между естественонаучната и хуманитарната култура се състои в представата за единния световен процес на самоорганизация.. Този процес може да бъде наречен универсален или глобален еволюционизъм, защото обхваща всички съществуващи и мислими проявления на материята и духа [9].

Гносеологическият подход е подлаган на сериозна критика още от момента на неговата поява от позицията на съмнения, дали такава обобщена концепция изобщо може да бъде създадена. Тези съмнения се основават на това, че обединените под един покрив еволюционни процеси имат много малко общи неща. И освен това, ако всички аналогии, които привържениците ѝ се опитват да видят между толкова различни процеси са съвсем случайни, тогава всички стремежи да се пренесат закономерностите на развитието от една област на действителността в друга са обречени.

Едновременно с разгледания по-горе гносеологически подход към глобалния еволюционизъм, често се опитват да го представят и във вид на онтологическа схема, която трябва да възпроизведе структурата на света. Като пример можем да посочим хипотезата на В.С.Троицки, представяща схематично еволюционното развитие на Вселената. То започва с елементарните частици, после възникват ядра, атоми, молекули, макромолекули, колонии от микроби, организъм и накрая социалните структури, като последните могат да създават в своето развитие планетни екосистеми, околослънчеви съобщества и галактически цивилизации [10].

Най-съвременно и най-завършено, пределно проявление на онтологическия аспект са разработките на Единна история на всичко съществуващо, като се започне от гигантската флукутация на вакуума, довела до раждането на Вселената, възникването на звездите, галактиките, през появата на Слънчевата система, Земята, антропогенезата и накрая социогенезата. В основата на процеса е факта, че обектите на всяко следващо ниво на организация на материята възниква от предишните и че всички събития в развиващата се Вселена са елементи от една непрекъсната верига. Началото на обсъждането на разгледаната онтологическа схема слага известния теолог и учен Тейяр де Шарден, споменатият по-горе Н.Н.Мойсеев, Т.Я.Сутт и други. Такова разбиране на разглежданата идея става окончателно възможно едва през последните години, когато възникват представите за раждането и по-нататъшната еволюция на Вселената, открива се връзката между мега и микро света ни във физиката и във връзка с концепцията за самоорганизацията и космологията в действие влиза времето. До този момент науките, изучаващи неорганичната природа се намират извън еволюционистките представи, защото се счита, че обектите на неорганичната природа могат да се изменят (диалектика), но не и да еволюират. Вселената се счита за стационарна,

макар да се знае, че отделни нейни обекти не остават неизменни. Едва в първата третина на 20 век се появява Фридмановата космология, съгласно която Вселената възниква и се разширява.

Подобно на гносеологическия, онтологическият аспект на концепцията за глобалния еволюционизъм също е подложен на критика, както във версията за Голямата история, така и в по-частните еволюционистки концепции. Скептиците посочват, че има поне два фактора да не се приема концепцията за Голямата история за обоснована: липсата на надеждно обосновани представи за произхода на живота и липсата на общопризната концепция за произхода на човека. Според тях най-уязвим момент в еволюционистките теории е идеята за прогреса, защото еволюционните изменения са просто адаптация и изобщо не става дума за каквото и да било усъвършенстване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализирайки еволюционистките концепции от гледна точка на идеята за прогреса може да се твърди, че тази идея изглежда неистинна и неработеща само в случай, ако прогресът се асоциира с оценките „по-лошо” и „по-добро”, т.е. при отъждествяване на понятието прогрес с понятието за по-голямо съвършенство.

Разбира се това не значи, че няма развитие. Отдавна е известно, че в света на живото, например се извършва процес на усложняване организацията на организмите, увеличава се степента на диференцираността на органите, нараства броя на функциите, които организмите могат да изпълняват. Но дали това е по-добре или по-зле е трудно да се каже.

Според нас глобалният еволюционизъм има решително своето място в познанието на обективната реалност, към която разбира се отнася и човека. Но все още е далеч от крайните изводи, за които някои от неговите привърженици имат претенции.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Чайковский Ю.В. Наука о развитии жизни. Опыт теории эволюции. Москва, Товарищество научных изданий КМК, 2006
- [2] Пак там.
- [3] Лункевич В. В. От Гераклита до Дарвина. Очерки по истории биологии — М.: Учпедгиз, 1960. — Т. 1, 2.
- [4] Пузанов И. И. Жан Батист Ламарк, М., 1959;
- [5] Момчур Е.А. Глобальный эволюционизм: аргументы «за» и «против» // Универсальный эволюционизм и глобальные проблемы. М.: ИФ РАН, 2006
- [6] Найдыш В.М.. Концепции современного естествознания. М., 1999. с.426-428.
- [7] О современном статусе идеи глобального эволюционизма, М., 1986 г
- [8] Карпинская Р.С. Глобальный эволюционизм и науки о жизни. О современном статусе идеи глобального эволюционизма, М., 1986 г.
- [9] Моисеев Н.Н. Российский выбор // Человек. 1990. № 1. С. 145
- [10] Троицкий В.С. Научные основания проблемы и поиска внеземных цивилизаций // Проблема поиска жизни во Вселенной. М., 1986. С. 10-11.

За контакти:

Д-р филос. Магдалена Желязкова, Катедра “Психология, педагогика и история”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082-888212, e-mail: mzheliazkova@abv.bg

Докладът е рецензиран.